

της **Ειρήνης Τζελέπη**, Συμβουλευτικής Ψυχολόγου-Ψυχοθεραπεύτριας, Pg.Dipl., MSc., City University, Λονδίνο. www.psychologynet.gr

Είστε το μεγαλύτερο, το δεύτερο ή το μεσαίο παιδί της οικογένειας; Η μήπως είστε το μικρότερο ή το μοναχοπαιδί της οικογένειας; Η σειρά γέννησης ενός παιδιού μέσα στην οικογένεια, καθώς και οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα αδέρφια βάσει αυτής, έλαβαν ιδιαίτερη βαρύτητα και μελετήθηκαν εκτεταμένα από την αντλεριανή ψυχολογία. Ο Άλφρεντ Άντλερ τόνισε χαρακτηριστικά ότι τα αδέρφια μπορεί να μεγαλώνουν κάτω από την ίδια στέγη, με τους ίδιους γονείς, βιώνουν όμως, λόγω της διαφορετικής σειράς γέννησής τους, ένα πολύ διαφορετικό «κοινωνικό» περιβάλλον γύρω τους που διαμορφώνει ιδιαίτερα το χαρακτήρα και την προσωπικότητά τους! Ο ίδιος περιέγραψε και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε προσωπικότητας, παρουσιάζοντας μια ενδιαφέρουσα εικόνα για κάθε κατηγορία!...

Κατά τον Άντλερ, υπάρχουν πέντε «ψυχολογικές θέσεις» βάσει της σειράς γέννησης ενός ατόμου μέσα στην οικογένεια: το άτομο να είναι το μεγαλύτερο σε ηλικία από τα αδέρφια του, να είναι το δεύτερο παιδί από δύο μόνο αδέρφια, να είναι το μεσαίο παιδί, να είναι το μικρότερο σε ηλικία και, τέλος, να είναι το μοναδικό παιδί μέσα στην οικογένεια. Ο Άντλερ τονίζει ότι η σειρά γέννησης αυτή καθεαυτή δεν είναι τόσο σημαντική όσο η ερμηνεία που δίνει το άτομο σχετικά με τη θέση που έχει «λάβει» μέσα στην οικογένεια. Όπως αναφέρει, πολλοί άνθρωποι συχνά απορούν που τα παιδιά της ίδιας οικογένειας διαφέρουν τόσο πολύ μεταξύ τους. Τελικά, όμως, είναι λάθος να θεωρούμε ότι τα παιδιά της ίδιας οικογένειας έχουν διαμορφωθεί στο ίδιο περιβάλλον. Αν και μοιράζονται κοινές πλευρές στον αστερισμό της οικογένειας, η ψυχολογική κατάσταση κάθε παιδιού είναι διαφορετική από εκείνη των άλλων παιδιών λόγω της σειράς γέννησής τους και της ερμηνείας που δίνουν τα ίδια σε αυτή.

Το μεγαλύτερο παιδί

Το μεγαλύτερο παιδί γεννιέται σε ένα περιβάλλον όπου οτιδήποτε κάνει αποτελεί κάτι «καινούργιο», μια ολότελα ξεχωριστή εμπειρία για τους γονείς. Υπό αυτή την έννοια περνά ένα διάστημα στη ζωή του, πριν τη γέννηση του δεύτερου παιδιού, στο οποίο νιώθει ιδιαίτερα σημαντικό, λαμβάνοντας την αμέριστη προσοχή και των δύο γονιών, περισσότερα ερεθίσματα ή ακόμη και χρόνο και από τους δύο γονείς. Η κατάσταση αυτή παρέχει κάποια ιδιαίτερα προνόμια στο πρωτότοκο παιδί, μπορεί όμως να έχει και τις αρνητικές της πλευρές καθώς οι γονείς εναποθέτουν στο πρώτο παιδί όλα τα όνειρα και τις υψηλές προσδοκίες τους. Το πρώτο αυτό δημιουργημά τους πρέπει να τους βγάλει ασπροπρόσωπους! Έτσι, εκείνο μπορεί να νιώθει ιδιαίτερη πίεση να επιτύχει, σε όλους τους τομείς της ζωής του, νιώθοντας το βάρος των προσδοκιών των γονιών στους ώμους του από πολύ νεαρή ηλικία. Οι γονείς μπορεί να γίνουν ιδιαίτερα κριτικοί στην αγωνία τους να επιτύχει αυτή η προσπάθειά τους και να απαιτούν από το παιδί να τα καταφέρνει πάντα καλά σε όλα.

Σε αυτό το πλαίσιο, το μεγαλύτερο παιδί βιώνει τον ερχομό του δεύτερου παιδιού ως μια μεγάλη απειλή που το γεμίζει ζήλια, θυμό αλλά και πολλές ενοχές για τα συναισθήματά του. «Ποιος είναι ο μικρός χαριτωμένος εχθρός που εμφανίστηκε ξαφνικά και «εκθρονίζει» τη μοναδική μέχρι τώρα παρουσία του»; Πολλά πρωτότοκα παιδιά μπορεί να αντιδράσουν με επιθετικότητα σε αυτή τη νέα κατάσταση και άλλα να βάλουν πράγματι τα δυνατά τους για να ξεχωρίσουν ακόμη περισσότερο προκειμένου να διατηρήσουν την ξεχωριστή θέση

τους μέσα στην οικογένεια. Το θετικό στοιχείο εδώ είναι ότι στα μάτια των μικρότερων αδερφών τους παραμένουν για πάντα οι «πρωτοπόροι», οι εξιδανικευμένοι μεγάλοι αδερφοί ή αδερφές, παίρνοντας συχνά το ρόλο του «αρχηγού», του «έμπειρου» και του πιο «ικανού» ανάμεσα στα αδέρφια αλλά και στα άλλα παιδιά των κοινωνικών τους συναναστροφών.

Το δεύτερο παιδί

Το δεύτερο παιδί βρίσκεται σε διαφορετική θέση. Από τη στιγμή που θα γεννηθεί, μοιράζεται την προσοχή των μελών της οικογένειάς του με ένα άλλο παιδί. Η παρουσία του πρώτου παιδιού αποτελεί για το ίδιο σημείο αναφοράς, σύμμαχο, αλλά, κυρίως, πρότυπο και ανταγωνιστή. Γι' αυτό και συμπεριφέρεται σαν να βρίσκεται σε μια κούρσα δρόμου και τελεί διαρκώς υπό εγρήγορση. Είναι σαν διαρκώς «να εκπαιδεύεται» για να ξεπερνά ένα εμπόδιο, το μεγαλύτερο αδερφό ή αδερφή του. Αυτός ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα δύο πρώτα παιδιά επηρεάζει τη μετέπειτα πορεία της ζωής τους. Το μικρότερο παιδί αναπτύσσει μια ικανότητα να βρίσκει τα αδύναμα σημεία του μεγαλύτερου και να προσπαθεί να κερδίσει τον έπαινο από τους γονείς, τους δασκάλους κ.ά. σημειώνοντας επιτυχίες στους τομείς εκείνους που ο μεγαλύτερος αδερφός του έχει αποτύχει. Εάν το ένα παιδί έχει κάποιο ταλέντο σε ένα δεδομένο τομέα, το άλλο παλεύει για αναγνώριση αναπτύσσοντας άλλες ικανότητες.

Το δεύτερο παιδί όμως αντιμετωπίζεται πάντα και από τους δύο γονείς με μεγαλύτερη εμπειρία και σύνεση. Οι γονείς έχουν ήδη την εμπειρία ανατροφής του πρώτου παιδιού και ο ερχομός του δεύτερου τους βρίσκει «προετοιμασμένους», πιο συνειδητοποιημένους και ήρεμους. Ο ερχομός του βιώνεται ως ένα πιο συνειδητό και γνώριμο γεγονός, γι' αυτό και αποτελεί κάτι πιο «αληθινό» για τους ίδιους αλλά και για την οικογένεια. Με τη γέννηση του πρωτότοκου παιδιού έκαναν τη βουτιά στα βαθιά, πέρασαν τους φόβους και τις ανασφάλειες της πρωτόγνωρης αυτής εμπειρίας και τώρα έχουν συνειδητοποιήσει ότι δεν «πρέπει» να είναι τέλειοι σε όλα. Εξάλλου κάθε παιδί έχει τη δική του προσωπικότητα την οποία καλούνται να γνωρίσουν και να αλληλεπιδράσουν με αυτή. Η εμπειρία που έχουν κερδίσει τους μαλακώνει και τους κάνει λιγότερο απαιτητικούς, κυρίως με τον ίδιο τους τον εαυτό. Έτσι, το δεύτερο παιδί μεγαλώνει συνήθως σε μια πιο ήπια κατάσταση, με γονείς πιο σίγουρους για το ρόλο τους και πιο ήρεμους.

Το μεσαίο παιδί

Το μεσαίο παιδί ξεκινά τη ζωή του σε μια πορεία όπου οι εντυπώσεις έχουν ήδη κερδηθεί από το πρωτότοκο παιδί. Τα πρώτα βήματα, οι πρώτες λέξεις που αρθρώνει, η βάφτισή του, οι πρώτες ημέρες στο σχολείο δεν εντυπωσιάζουν πια και τόσο τους γονείς. Η ιδιαίτερη προσοχή που μπορεί να λαμβάνει ως μικρότερο διαρκεί επίσης λίγο καθώς σύντομα μετατοπίζεται στη γέννηση του τρίτου παιδιού στο οποίο όλοι στρέφουν την ιδιαίτερη προσοχή τους. Είναι γεγονός ότι όταν γεννιέται το τρίτο παιδί, οι γονείς και το μεγαλύτερο παιδί στρέφουν την προσοχή τους επάνω του κι έτσι το μεσαίο παιδί μένει «μετέωρο». Σε αυτό το στάδιο μπορεί να νιώσει ότι δεν αποτελεί «κάτι ιδιαίτερο» μέσα στην οικογένεια... Πολλά μεσαία παιδιά περιγράφουν μια αίσθηση σαν να ήταν «αόρατα» μέσα στην οικογένεια.

Μπροστά στη νέα αυτή δυναμική της οικογένειας το μεσαίο παιδί μπορεί να νιώσει την ανάγκη να στηριχτεί περισσότερο στον εαυτό του ή να ψάξει για συμμάχους εκτός της οικογένειας: συγγενείς, φίλους κλπ. Παρ' όλα αυτά η δυναμική αυτή εμφανίζει και τις θετικές της πλευρές, αφήνοντας τα μεσαία παιδιά πιο χαλαρά, φορτωμένα με λιγότερες

προσδοκίες από τους γονείς, με δυνατότητες για μεγαλύτερη αυτονομία. Έτοιμα να αναζητήσουν το δικό τους ξεχωριστό δρόμο στη ζωή! Είναι γεγονός ότι πολλές φορές τα μεσαία παιδιά ακολουθούν μια σταδιοδρομία τελείως διαφορετική από τα αδέρφια τους. Αν, για παράδειγμα, τα αδέρφια τους είναι πολύ καλοί μαθητές στο σχολείο, εκείνα μπορεί να επιλέξουν να μην είναι ή να διακριθούν σε έναν άλλο τομέα, π.χ., τον αθλητισμό, τη μουσική κλπ. Με αυτό τον τρόπο, επιλέγοντας έναν ανεξερεύνητο χώρο δράσης, αυξάνουν σημαντικά τις πιθανότητες να διακριθούν και να επιβραβευτούν ως κάτι ξεχωριστό! Παράλληλα, νιώθοντας ότι η θέση τους μέσα στην οικογένεια δεν είναι ακριβώς «προσδιορισμένη», στρέφονται συνήθως έξω από την οικογένεια για τις κοινωνικές τους συναναστροφές, δημιουργώντας έναν κύκλο ιδιαίτερα στενών κοινωνικών σχέσεων. Είναι γεγονός ότι τα μεσαία παιδιά έχουν συχνά πολλούς φίλους και ένα μεγάλο κύκλο γνωριμιών. Στην εφηβεία, μάλιστα, επηρεάζονται ιδιαίτερα από την ομάδα των συνομηλίκων τους. Τα μεσαία παιδιά μοιάζουν πράγματι με τους αθλητές στίβου, αγωνίζονται πυρετωδώς σε μια κούρσα ζωής, διεκδικώντας βέβαια, τι άλλο, μια διάκριση! Έχουν μάθει διαρκώς να προσπαθούν να διεκδικούν τα σκήπτρα των πρωτότοκων αδερφών τους!

Το μικρότερο παιδί

Το μικρότερο παιδί της οικογένειας μεγαλώνει σε μια ιδιαίτερα αντιφατική κατάσταση: τη μια στιγμή δέχεται αγκαλιές και χάρδια από όλους, και την άλλη έλλειψη εμπιστοσύνης και κοροϊδίες. Είναι γεγονός ότι, συχνά, τα μικρότερα παιδιά βιώνουν μια έλλειψη σεβασμού, ιδιαίτερα από τα μεγαλύτερα αδέρφια τους, που είναι πάντα πιο δυνατά, πιο έξυπνα, πιο ικανά κοκ. Παράλληλα, οι γονείς είναι συνήθως πιο χαλαροί κατά την ανατροφή του μικρότερου παιδιού, γιατί έχουν πια αποκτήσει μεγαλύτερη εμπειρία στο ρόλο τους αλλά και γιατί διαθέτουν λιγότερο χρόνο να μοιράσουν στη φροντίδα όλων των παιδιών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα μικρότερα παιδιά μοιάζουν να έχουν περισσότερο από τον καθένα την ανάγκη της προσοχής για τα επιτεύγματά τους και όχι μόνο για τις αστείες γκριμάτσες τους ή τη χαριτωμένη φυσιογνωμία τους, και συνειδητοποιούν από πολύ νωρίς ότι πρέπει να αγωνιστούν σκληρά στη ζωή τους για να τους πάρουν οι άλλοι στα σοβαρά! Ως πιο αδύναμοι και σωματικά συχνά εφευρίσκουν άλλους τρόπους, διαφορετικούς, προκειμένου να ξεχωρίσουν και να κερδίσουν την προσοχή των άλλων γύρω τους. Αποκτούν, για παράδειγμα, ιδιαίτερες κοινωνικές δεξιότητες, ευφράδεια λόγου και έκφρασης συναισθήματος, χειριστικότητα στη συμπεριφορά τους. Παράλληλα, φαίνεται να διατηρούν για πάντα την παιδικότητα που τους χαρακτηρίζει από μικρή ηλικία, μιας και γρήγορα ανακαλύπτουν ότι και αυτή τους αποφέρει την προσοχή και τη συμπάθεια όλων! Πράγματι, μοιάζουν πάντα πιο ...παιδιά!

Το μοναχοπαιδί

Για το μοναχοπαιδί ισχύουν όσα αναφέρθηκαν για τα μεγαλύτερα παιδιά αλλά σε πιο έντονο βαθμό μιας και παραμένει για πάντα ο/ η «εκλεκτός/ ή» της καρδιάς των γονιών και δεν βιώνει ποτέ τη στιγμή της εκθρόνισης από τη γέννηση ενός δεύτερου παιδιού. Σε αυτή την περίπτωση, βέβαια, οι προσδοκίες των γονιών γιγαντώνονται, ιδιαίτερα αν η γέννηση του παιδιού ήταν ιδιαίτερα επιθυμητή αλλά καθυστερούσε λόγω θεμάτων γονιμότητας, οδηγώντας συχνά το μοναδικό παιδί της οικογένειας στην τελειομανία και στην αίσθηση ότι ό,τι και αν κάνει δεν είναι ποτέ εντελώς «τέλειο». Είναι γεγονός ότι τα μοναχοπαιδιά έχουν να αντιμετωπίσουν κάποια ιδιαίτερα σημαντικά ζητήματα, όπως το θέμα της μοναξιάς που

βιώνουν από την απουσία άλλων παιδιών μέσα στην οικογένεια ή την ανάγκη κοινωνικοποίησης μέσα από άλλες σχέσεις και όχι μέσω της αλληλεπίδρασης με τα αδέρφια τους. Παράλληλα περνούν συχνά μεγάλο μέρος του χρόνου τους με ενήλικες, γεγονός που τα βοηθά να ωριμάσουν πιο γρήγορα, συχνά μάλιστα να αποκτήσουν και δεξιότητες, όπως γλωσσικές, αλλά και άλλες εμπειρίες, όπως επιμορφωτικές, πολιτισμικές, που δεν έχουν άλλα παιδιά μεγαλύτερων οικογενειών που δεν μπορούν να ακολουθούν τους γονείς τους σε ταξίδια, εκθέσεις κλπ.

Είναι γεγονός, πάντως, ότι τα μοναχοπαιδιά σχετίζονται με μεγαλύτερη άνεση με αρκετά μεγαλύτερους ή μικρότερους τους, έχοντας προσαρμοστεί σε μια τέτοιου είδους ηλικιακή διαβάθμιση στις κοινωνικές επαφές τους.

Οι εξαιρέσεις

Κατά τον Άντλερ, στο ζήτημα της επίδρασης της σειράς γέννησης στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη και οι περιπτώσεις εξαιρέσεων που παρουσιάζονται: καταρχάς το φύλο του παιδιού παίζει σημαντικό ρόλο. Όταν, για παράδειγμα, το πρώτο παιδί είναι κορίτσι και το δεύτερο αγόρι αναφερόμαστε περισσότερο στην περίπτωση δύο πρωτότοκων παιδιών παρά σε ένα πρωτότοκο και ένα δευτερότοκο παιδί. Επίσης, διαφορετική είναι η περίπτωση ενός αγοριού με δύο μεγαλύτερες αδερφές σε σχέση με την περίπτωση ενός κοριτσιού με δύο μεγαλύτερους αδερφούς. Παράλληλα, σημαντικό ρόλο παίζουν και τα χρόνια που μεσολαβούν μεταξύ των διαδοχικών γεννήσεων. Αν, για παράδειγμα, το μικρότερο παιδί διαφέρει από το μεσαίο περισσότερο από πέντε χρόνια, ίσως και πάλι να αναφερόμαστε περισσότερο στα χαρακτηριστικά ενός πρωτότοκου παιδιού. Τέλος, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικογένειας που δημιουργούν μια πιο περίπλοκη κατάσταση, όπως για παράδειγμα η ύπαρξη υιοθετημένων παιδιών, παιδιών από δεύτερο γάμο, διδύμων ή ακόμη και η σειρά γέννησης των ίδιων των γονιών και ο τρόπος με τον οποίο αυτή επηρεάζει τη συμπεριφορά τους απέναντι σε κάθε παιδί.

Τέλος, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η σειρά γέννησης ενός παιδιού μέσα στην οικογένεια δεν του συνάπτει κάποια χαρακτηριστικά από τα οποία δεν μπορεί να διαφοροποιηθεί ή δεν μπορεί να αλλάξει. Η συγκεκριμένη θεώρηση βοηθά στην καλύτερη κατανόηση της συγκεκριμένης «εικόνας» του κόσμου την οποία αντικρίζει ένα παιδί από τη στιγμή της γέννησής του, το πλαίσιο μέσα στο οποίο ξεκινά τη ζωή του, και τον τρόπο με τον οποίο οι συγκεκριμένοι αυτοί παράγοντες αντανακλούν στη δική του αίσθηση ταυτότητας, στη σχέση με τους γονείς του, τα αδέρφια του και στις σχέσεις που θα δημιουργήσει στο μέλλον ως ενήλικας. Ας θυμόμαστε ότι αυτός είναι και ο πιο σημαντικός λόγος για τον οποίο συχνά τα αδέρφια διαφέρουν τόσο πολύ μεταξύ τους, παρόλο που έχουν μεγαλώσει στο ίδιο περιβάλλον. Τελικά, κάθε παιδί, μέσα στο ίδιο σπίτι, «βλέπει» μια πολύ διαφορετική όψη της ίδιας πραγματικότητας!

Βιβλιογραφία

-Gerald Corey: ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ (πρώτη ελληνική έκδοση), εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 2005.

-<http://biographies.nea-acropolis.gr>

-Άλφρεντ Άντλερ: ΑΝΘΡΩΠΟΓΝΩΣΙΑ, σειρά Εφαρμοσμένη Ψυχολογία, εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1971.

-Άλφρεντ Άντλερ: Το νόημα της ζωής, εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 1974.

-Richard M. Ryckman: THEORIES OF PERSONALITY, 4th edition, Brooks/ Cole Publishing Company, Pacific Grove, California 1989.